ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№8
2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 276 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirli

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori modeli:
tizimli boshqaruv yondashuvi asosida shakllanishi 14
Abdullayeva Nafisa Shavkatovna, Maraimova Muxtabar Pulatovna

O'smirlardagi nevroz holatining psixologik xususiyatlari 20
Abduraximov Doniyor Abdusaid o'g'li

Ta'lim siyosati va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi:
xalqaro tajriba va o'zbekistonda amaliyot taqqoslamasi 25
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini
rivojlantirishning hozirgi holati va o'ziga xosligi 30
Beknazarova Muxlisa O'tkir qizi

Ta'lim sifatini oshirishda "Barkamol avlod" bolalar maktablarining zarurati va ahamiyati 33
Eshmuminova Oybarchin Botirovna

Bolalarda nutq kamchiliklari: etiologiya, rivojlanish dinamikasi va erta aralashuv 39
Isayeva Mushtariy Alisher qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka o'rgatish usullari 44
Maydonova Saboxat Sadulloyevna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalariga qiziqishni
shakllantirishning o'ziga xos jihatlari 48
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna

Pedagogical Characteristics in Enhancing Speaking Skills of Esp Learners
in English Language Classes Through Digital Technologies 52
Pardayeva Zulaykho Yusubjonovna

Nutq buzishlarida uchraydigan idrok jarayonining o'ziga xos xususiyatlari 55
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi

"Biologik savodxonlik" tushunchasi zamonaviy ta'lim paradigmasi kontekstida 59
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna

O'qituvchi faoliyatida kasbiy madaniyatning o'rni 65
Umarova Feruzabonu Bobir qizi

Gamifikatsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining 11–12 yoshli o'quvchilarda
emotsional barqarorlikka amaliy ta'siri 68
Tojiyev Baxriddin Baxtiyorovich

O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari 72
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li

Media va axborot savodxonligi 21-asr pedagoglarning asosiy kompetensiyasi sifatida 76
Boypolvonov Barot Djonqobulovich

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirishning
lingvistik va lingvometodik talqini 81
Ismoilova Zarnigor Raximjon qizi

O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari 86
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li

Pedagogik faoliyatda stress namoyon bo'lishiga ijtimoiy omillarning ta'siri 90
Jumanova Ug'iloy Sodiqjonovna

Oliy ta'lim muassasalarida nomutaxassislik yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish 96
Koshayeva Sansabila Kamiljanovna

Ijtimoiy-ekologik madaniyatni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va ta'lim jarayonining o'rni 100
Mamajonova Fotimaxon O'ktamovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati 105
Murodova Madina Karim qizi

Elektrotexnika va elektronika fanini o'qitishning zamonaviy metodlari 108
Ortiqov Mironshoh Sodiqovich

Boʻlajak ingliz tili oʻqituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda Blended learning texnologiyasini Oʻzbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq etish 110
Pakirdinova Sharofat Abdumutaljonovna

Oʻzbekistonda ta'lim sohasi boʻyicha strategik dasturlarni ishlab chiqish istiqbollari 115
Quronboyeva Mavluda Bahodirovna

Xalqaro baholash dasturlari va neyropedagogika 120
Sidiqova Yulduz Sobirovna

6-sinf oʻquvchilarida matn bilan ishlash koʻnikmasini shakllantirish metodikasi 123
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi

Talabalarda pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati 128
Yusupov Ulugʻbek Kadirovich

Adabiy ta'lim jarayonida oʻquvchi ma'naviy kamolotini ta'minlashda motivatsiya uygʻotish texnologiyalarini takomillashtirish 132
F. Zaynabuddinov

Развитие поликультурной компетентности студентов в образовательной среде вуза 135
Киреева Эльвина Фларитовна

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik xususiyatlar 140
Sanayev Gayrat Shermuxamedovich

Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini tarbiyalashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish 144
Boyboʻriyeva Saodat Oʻralovna

Kattalar ta'limi texnologiyasi: muammolar, yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari 148
Davletova A.

Yangi Oʻzbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslari 152
Gʻaniyeva Gulrux Tavakkaljon qizi

Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida boʻlajak oʻqituvchilarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish 156
Madmarova Gulchexra Qodirovna

Oʻlkashunoslik materiallarining oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy salohiyatini ochib berish 160
Mamajonov Moʻminjon

Muhandislik grafikasi darslarida oʻquv faoliyatining shaxsga yoʻnaltirilgan innovatsion modeli 165
Mamasidikova Gulnora Muhammad qizi

Sun'iy intellektga asoslangan ta'limiy resurslarning pedagogik imkoniyatlari 169
Muhiddinov Muhriddin Nuriddin oʻgʻli

Ijod maktablari oʻquvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati 173
Nurmatova Shohistaxon Muhammadjonovna

Voleybolchi qizlarni tayyorlashning differensial vositalaridan foydalanish zarurligini, ularning oʻyin ampluasini hisobga olgan holda aniqlash usullari 178
Odilova Feruzaxon Valijon qizi

PIRLS baholash tizimini qoʻllash vositasida mustaqil oʻqishga oʻrgatishda IMEN texnologiyalaridan foydalanish 184
Olimjonova Oʻgʻilxon Abdurasul qizi

Yoshlar oʻrtasida internet qaramligi va ijtimoiy izolyatsiya zamonaviy Maugli sindromining klinik koʻrinishlari 188
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich

Boshlangʻich maktabda oʻzbek tili darslarida differensial ta'limdan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari 192
Rasulova Nozigul Abdivahid qizi

Ona tili va oʻqish savodxonligi darslarida boshlangʻich sinf oʻquvchilarining nutqini takomillashtirish 196
Sharofova Nilufar Ilhom qizi

Xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim samaradorligini oshirishning pedagogik shart-sharoitlari (PIRLS misolida) 200
Tuxtasinova Munira Ibragimovna

Fransuz tili darslarida tabiatshunoslik atamalarini boshlangʻich sinflarda shakllantirish va oʻrgatishning oʻziga xos xususiyatlari 204
Umarova Madinabonu Bahodir qizi

O'smir psixologik salomatligini barqarorlashtirishda art-terapiyadan foydalanishning imkoniyatlari 208
Yusupxodjayeva Umida Baxodir qizi

Nofillologlarni (filolog bo'lmaganlarni) kasbiy aloqa madaniyatiga o'rgatish maqsadida zamonaviy ingliz tilining lingvometodik tahlili 214
Zarina Itolmasova

Forsayt va qaror qabul qilishni bog'lovchi kognitiv komponentlar............219
Hasanova Sumanbar Hamroqulovna

Разработка и внедрение виртуальных лабораторных работ по биохимии для студентов фармацевтических факультетов............222
Мамадалиева Зарина

Abduqodir Shakuriyning ta'lim va tarbiya haqidagi umumiy qarash va g'oyalari: chuqur tahlil 226
Ashurova Dilrabo Isroil qizi

Bo'lajak pedagoglarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish tizimi ..230
Jakbarova Zarifaxon Solijon qizi

Badiiy-estetik qobiliyat tuzilmasi va uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar............233
G. S. Kaxarova

Umumta'lim maktablarida informatika o'qitish asosida ta'limni raqamlashtirishning metodologik asoslari...236
Mamajanov Rakhmatilla Yakubjanovich

Shaxsda ma'naviy intellektni rivojlanishiga qadriyatlar yo'nalganligining ta'siri............240
Mirxoliqova Charos Xabibullayevna

O'qituvchilarning sun'iy intellekt bo'yicha kompetentligini rivojlantirishda metodik yondashuv 244
Najmetdinova Nargiza Sayfetdinovna

Ismlarning ma'noliligi va ularni o'qitishda lingvopedagogik yondashuvlar............252
Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich

Fitnes-aerobika mashqlaridan foydalangan holda sog'lomlashtirish mashg'ulotlari uslubiyati............258
Shaxriddinova Laylo Nurxonovna

Raqamli ta'lim texnologiyalarining didaktik va "learning analytics"ning nazariy asoslari 262
Sulaymanov Zulqaynar Rajabali o'g'li

Esse yozishni o'rgatishda zamonaviy metodlar............268
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi

Iqtisodiy matnlar tarjimasini o'rgatishda raqamli simulyatsiya va virtual reallik (VR) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari............272
Xujanazarova Nozima Omonjonovna

ISMLARNING MA'NOLILIGI VA ULARNI O'QITISHDA LINGVOPEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich
F.f.f.dok. (PhD), dots., ChDPU

Annotatsiya: Ushbu maqolada atoqli otlarning, xususan, ismlarning "ma'nolilik" tushunchasi lingvistik va pedagogik nuqtayi nazardan yoritiladi. Tadqiqotda atoqli otlarning semantik va konnotativ xususiyatlari, ularning badiiy asarlardagi vazifalari hamda talabalarga lingvokulturologik asosda o'qitish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ismlarning ijobiy, neytral va salbiy his-tuyg'ular uyg'otish xususiyati, tarixiy-madaniy kontekstdagi o'rni va kommunikativ-pragmatik funksiyalari ham o'rganiladi. Maqolada mazkur xususiyatlarni pedagogik jarayonga integratsiya qilish bo'yicha metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: atoqli ot, ism, badiiy onomastika, ma'nolilik, lingvokulturologiya, konnotatsiya, pragmatika, til o'qitish metodikasi.

Abstract: This article examines the concept of "meaningfulness" of proper nouns, particularly names, from both linguistic and pedagogical perspectives. The study analyzes the semantic and connotative features of proper names, their functions in literary works, and the possibilities of teaching them to students within a linguoculturological framework. It also explores the ability of names to evoke positive, neutral, or negative emotions, their role in historical-cultural contexts, and their communicative-pragmatic functions. The article provides methodological recommendations for integrating these features into the educational process.

Key words: proper noun, name, literary onomastics, meaningfulness, linguoculturology, connotation, pragmatics, language teaching methodology.

Аннотация: В данной статье рассматривается понятие "содержательность" собственных имён, в частности антропонимов, с лингвистической и педагогической точек зрения. В исследовании анализируются семантические и коннотативные особенности собственных имён, их функции в художественных произведениях, а также возможности обучения студентов на основе лингвокультурологического подхода. Кроме того, изучается способность имён вызывать положительные, нейтральные или отрицательные эмоции, их роль в историко-культурном контексте и коммуникативно-прагматические функции. В статье приведены методические рекомендации по интеграции указанных особенностей в педагогический процесс.

Ключевые слова: собственное имя, имя, художественная ономастика, содержательность, лингвокультурология, коннотация, прагматика, методика преподавания языка.

KIRISH

Ismlarning ma'noga egaligi munozarali mavzulardan biri sanaladi. Onomastik manbalarda (lug'atlarda) odatiy lug'atlardagidek "leksik ma'no" kiritilmaydi, chunki AOlar bu kabi, ya'ni leksik ma'noga ega emas. Buni "Mann, ya'ni erkak kishi" leksemasi misolida yoritish mumkin. DUDEN lug'atida "Mann, ya'ni erkak kishi – erkak jinsiga mansub voyaga yetgan shaxs" tarzida ushbu so'zning bosh ma'nosi berilgan.1 Kolhaymning yozishicha, mazkur so'zning omonimi shaklidagi AO (masalan, familiya) bu kabi ma'noda berilmaydi, balki u kamtarona "barcha yoshdagi erkak yoki ayol kishilarda uchraydigan odatiy familiya" ekanligi qayd etiladi. Ismlar lug'atlarida esa odatda uning kelib chiqishigina beriladi. Bu ham AOlarning ma'nosi yo'q ekanligini isbotlaydi.[2]

1 Duden. Deutsches Universalwörterbuch. 4. Aufl. Hrsg, von der Dudenredaktion. –Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich: 2001. –440.
2 Q. Kohlheim R., Kohlheim V. DUDEN. Familiennamen: Herkunft und Bedeutung. Mannheim/Leipzig/Wien/ Zürich: 2000. –S. 440.

Ammo Mann onomini muayyan aniq shaxs yoki shaxslar guruhiga nisbatan qo'llanganda vaziyat to'satdan o'zgaradi. Mann oilasiga yoki alohida shaxslarga – Thomas, Heinrich yoki Erika Mann – nisbatan ishora qilinganda bu yaqqol ko'zga tashlanadi. Bunday holatda ushbu AO "idish"i go'yo limmo-lim to'lgan bo'ladi va natijada AO "the most meaningful of all nouns", ya'ni "barcha otlar ichida eng serma'noli" birlik sifatida namoyon bo'ladi. Bu nutq jarayonida aniq ishora qilinadigan har bir so'zda ham kuzatiladi[3]: dieser Mann dort – "ana u yerdagi (erkak) kishi" yoki dieses Auto hier – "mana bu yerdagi avtomobil" kabi jumlalarda aniq bir shaxs yoki predmetga ishora qilinmoqda. Bu jumlalar o'rnida ushbu kishining ismi yoki avtomobilning nomini qo'llash ham bir xil "kuch"ga ega bo'lar edi – aslida ham odatda shunday yo'l tutiladi.

Mazkur aspekt TOlarda "semiotik uchburchak" yordamida yanada aniqroq tushuntirilishi mumkin (1-rasmga qarang).

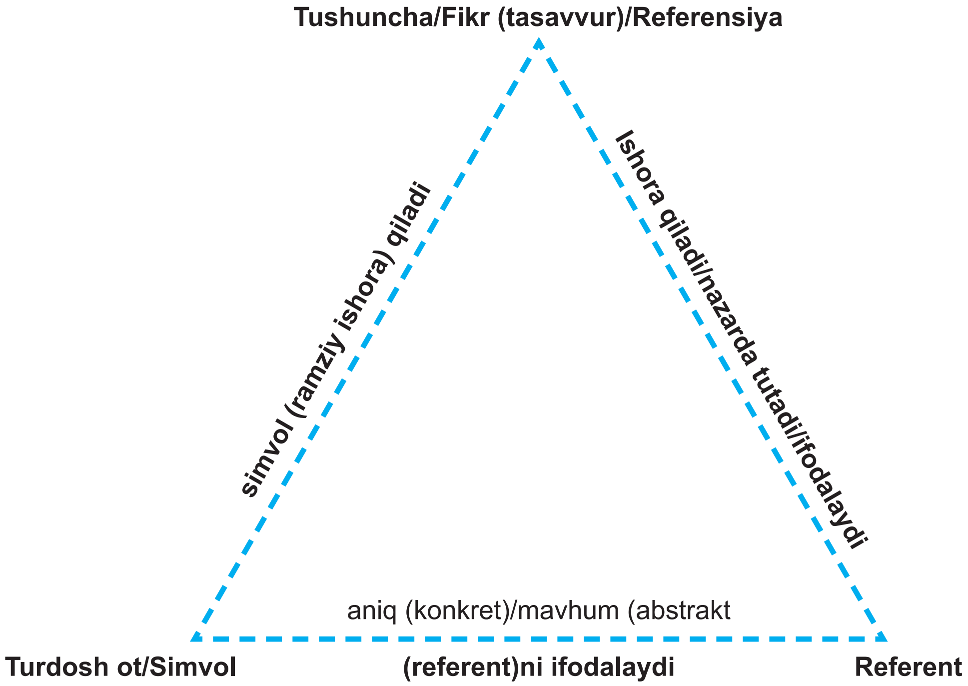

1-rasm: **Turdosh otlarda ma'no (aspekti)**[4]

So'zlar semantikasini yoritishda keng qo'llaniladigan, bu yerda biroz o'zgacha yozuvlar bilan berilgan "semiotik uchburchak" shuni ko'rsatadiki, TO (simvol)ning ma'nosi faqat to'g'ridan-to'g'ri tushuncha (tasavvur, referensiya) orqali referentga, ya'ni u bilan ifodalanadigan barcha aniq va mavhum otlarga ishora qiladi; to'g'ri yoy o'qlari va siniq gorizontal chiziq buni ramziy simvollar bilan ifodalaydi. Nemis tilini o'rgangan har kim Tisch – bu stol ekanligini biladi. Shaxs u bilan aniq bir obyektni bog'lamaydi; Tisch so'zi stol tushunchasiga ishora qiladi. So'z-ma'no – bu haqiqiy stollarning ko'pgina shakllarini qamrab oluvchi va biz uni shu asosda tushuna oladigan, tasavvurdagi ehtimoliy moddiyatdir. Demak, so'z-ma'no bu (biror) tubni ifodalovchi ma'nodir. Muayyan nutq jarayonida bu ma'no yanada alohida tasniflanadi.

Bu hol AOlarda o'zgacha namoyon bo'ladi: nemis tilini biladigan har kim Heinrich (Haynrix ismi) nima ekanligini o'zgacha ma'noda anglaydi. Bu yerda bevosita "ma'no"ning sifati boshqacha tushuniladi; bunda unga mos tasavvurdagi mavhum moddiyat mavjud emas. AOlar ma'noga ega emas, deganlar buni quyidagicha tasvirlashlari mumkin bo'lardi (2-rasmga qarang).

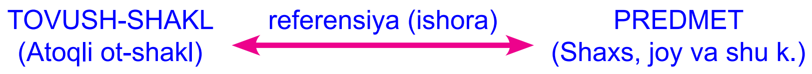

2-rasm: **Atoqli ot va uning "egasi" o'rtasidagi munosabat (K.Hilgeman[5])**

---

3 Funke O. Zur Definition des Begriffes, Eigenname4. // Probleme der englischen Sprache und Kultur. –Heidelberg: 1925, –S. 72.; Sonderegger S. Namengeschichte als Bestandteil der deutschen Sprachgeschichte. // Sprachgeschichte. –Berlin/New York: 1985. –S. 2040.

4 Ogden C.K., Richards L.A. The Meaning of Meaning. –New York: 1923.

5 Hilgemann K. Eigennamen und semantische Strukturen. // DEBUS/SEIBICKE 1989, –S. 21-40.

Bunga qaramasdan semiotik uchburchak asosiga ko'ra AOlarning o'ziga xos “ma'no”si yetrali darajada ekanligini 3-rasmda guvohi bo'lamiz.

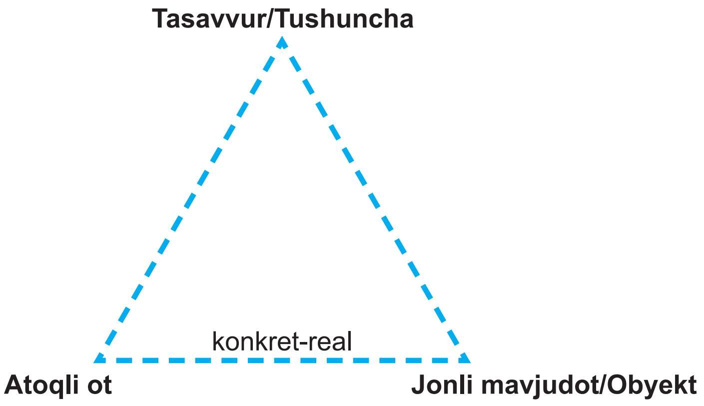

3-rasm: **Atoqli otlarda “ma'no” – reallik**

Har bir AO muayyan jonli mavjudot yoki obyektni konkret-real, to'g'ridan-to'g'ri atash uchun xizmat qiladi. Bu, hatto AOlar sifatida konkretlashtiriladigan mavhum otlarga ham tegishlidir. Shu sababdan 6-rasmdagi uchburchakning gorizontal chizig'ida “mavhum” mavjud emas. Schön (chiroyli) sifati familiyaga aylanib, ham real, ham to'qima obraz nomi sifatida qo'llanishi mumkin bo'lsa, u aniq ot hisoblanadi (4-rasmga qarang).

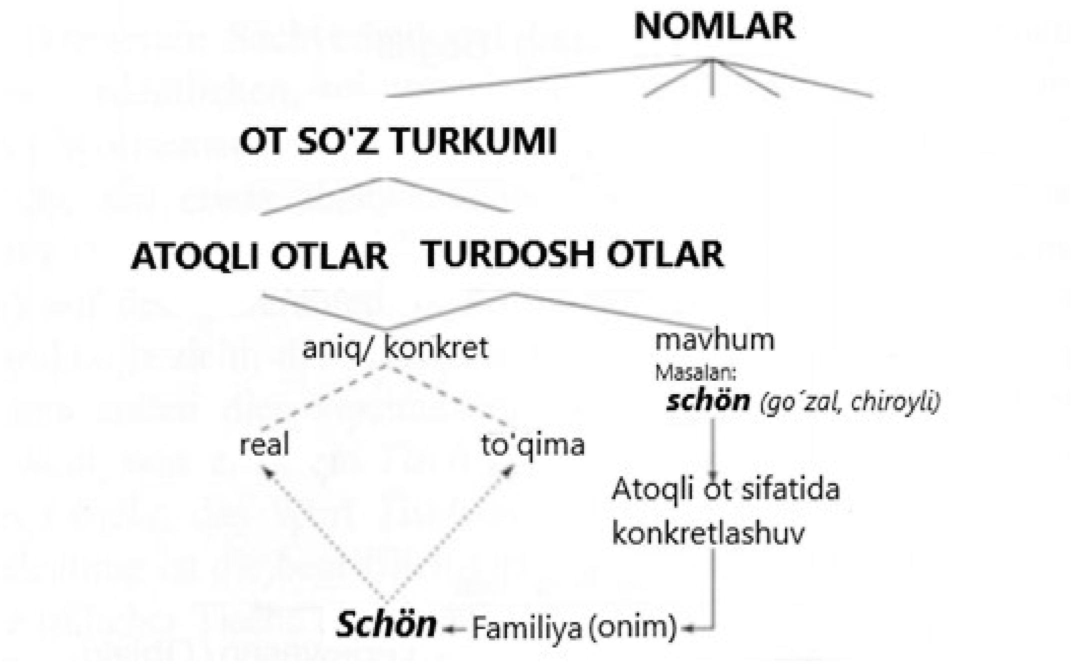

4-rasm: **Atoqli otlashuv (boshqa so'z turkumlarining atoqli otga o'tishi) orqali konkretlashish**

Shuni ham esdan chiqarmaslik kerakki, har bir AO o'zida muayyan tasavvurni namoyon etadi; buni 6-rasmdagi uzuk chiziqlar vizual tasvirlaydi. Nemis tilidagi Haynrix (nem. Heinrich) motivlanmagan, semantik xiralashgan turdosh otdan kelib chiqqan AO bo'lib, u “erkak”larga tegishli bo'lgan va muayyan flektiv strukturaga ega. AOga duch kelganimizda, uning uzoq davrlardan buyon mavjudligi va shu sababli “eskirgan, qadimgi zamondan qolgan, zamonaviy emas” ekanligi haqida tasavvur uyg'onadi. Nemis shoiri Y.W. Gyote o'z davrida ushbu ismni “Faust” asarida ko'hna Johann ismi o'rniga kiritish orqali ijobiy konnotatsiyaga erishgan. Johann antroponimi esa o'zining ijtimoiy xalqchilligidan “xizmatkor, qul” kabi konnotatsion ma'nolarga ega bo'lgan. Gyote bu tarzda ismlarni almashtirish orqali o'z “Faust” obrazini salbiy konnotativ ma'nolardan yiroq tutishni maqsad qilganligi ochiq ko'zga tashlanadi. Nemis tilli manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu kabi apellyativ qo'shimcha konnotativ ma'nolari faollashgan yoki kuchaygan AOlar tarkibida tovush o'zgarishlari kuzatilishi

mumkin: Rüpel < Rupilo, Metze < Mechthild, Kaiser < Caesar yoki Heinrich antroponimining erkalash shakli Heini bunga misoldir. Yuqoridagi fikrlardan ma'lum bo'ladiki, AOlar zamon bilan bog'liq va subyektiv nuqtai nazarlarga asoslanadigan – "o'z yuzi", "o'z fizionomiyasi" kabi xususiyatlarga egadir. Natijada atoqli otlar (ism) fiziognomikasi nomshunoslikning maxsus tadqiqot sohasiga aylangan. Bu borada tadqiqot olib borgan olim G. Eis "suggestiv" AOlarni tilga oladi va buni yorituvchi tajriba testlarini o'tkazadi. U va boshqa tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan izlanishlar shuni ko'rsatadiki, AOlar shaxslararo xilma-xil (faraziy, emotsional, assotsiativ) konnotatsiyalarga ega.

AOlarning ushbu emotsional-ta'sirchan mazmuni "yoqimli" va "yoqimsiz" ismlar nutqida mos ifodasini topadi. Sohaviy manbalarda qayd etilishicha, TOlarning ma'nosini sharhlashda ularning umumiy (tushunchaviy) mazmuni bilan bir qatorda konnotatsiya sohasini ham e'tiborga olish lozim. Mazkur aspektni tadqiq etgan K.O. Erdmann so'z ma'nosini ravshanlashtiradigan va shu asnoda AOlarning semantik salmog'ini tasvirlaydigan konsepsiya ishlab chiqqan. Olimning fikricha, so'zning "umumma'nosi" undagi "muayyan darajadagi umumiy (tushunchaviy) mazmun" orqali va "biror so'z bizda odatiy va beixtiyor uyg'otadigan barcha qo'shimcha va yon-tasavvurlar" yig'indisi sifatida namoyon bo'luvchi "qo'shimcha ma'no" orqali, shuningdek, so'z orqali yuzaga kelgan barcha "reaktiv his va kayfiyat"lar yig'indisi sifatidagi "ekspressiv bo'yoq (nozik ma'no)" orqali belgilanadi. Shu o'rinda "denotat" va "konnotat" kabi tushunchalar fanga kiritila boshlaydi.

8-rasmda mazkur konsepsiya vizual yoritilgan bo'lib, uni quyidagi misol yordamida aniqlashtirish mumkin: TO sanalgan devor (nem. Mauer) deganda tosh [va loy, qurilish qorishmasi]dan bo'lgan to'siq, g'ov (binoning, uyning tomni ko'tarib turuvchi yoki xonalarga ajratuvchi tik qismi) tushuniladi. Hozirda ushbu umumiy mazmunga qo'shimcha ma'no sifatida "Berlin devori" (Berliner Mauer) konnotatsiyasi beriladi. Hatto ushbu devor qulatilgandan so'ng ham saqlanib qolgan individual, shaxsiy tajribalarga oid reaktiv his va avzo ham bunda qamrab olinadi.

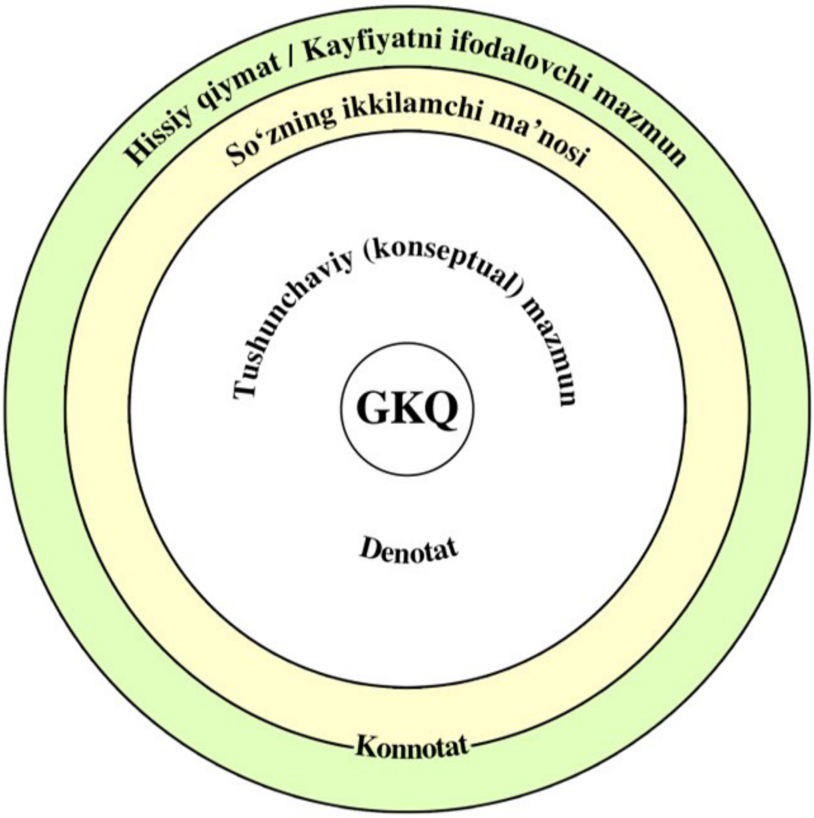

5-rasm: **Turdosh otlarda ma'no aspekti (K.Erdmann, 1990)**

5-rasmdagi markaziy doira "kategorial-grammatik qiymat (KGQ)"ni aks ettiradi, ya'ni TOning semantik elementlarini ham qamrab oluvchi grammatik xususiyatlarini: so'z turkumi, rod, kelishik/turlanish va son kabi kategoriyalarini namoyon etadi. Ammo AOlarda umumiy mazmun mavjud emasligi, balki TOlarga nisbatan biroz farqlanuvchi "kategorial-grammatik qiymat (KGQ)" bilan birga "kategorial-semantik qiymat (KSQ)" mavjudligi sohaviy tadqiqotlar tahlilidan ayon bo'ladi.

Bunda "konkret/to'qima – badiiy-to'qima, identifikatsion/individuallashgan, hududiy-maxsus, davriy-maxsus, ijtimoiy belgilangan, zamonaviy, yoqimli-yoqimsiz, funksional-stilistik" kabi KSQ uchraydi. Bu kabi

MAKTAB TA'LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

belgi-xususiyatlar hatto onomastik leksikonlarda aks etmagan boʻlsa ham AOlarga xosdir. Ular semantik asosni tashkil etib, iyerarxik tartiblanadi. 6-rasmdagi besh yulduz shakli qoʻshimcha maʼno aniq belgilanmaganligini va u har bir AOda muayyan darajada shakllanganligini ifodalaydi.

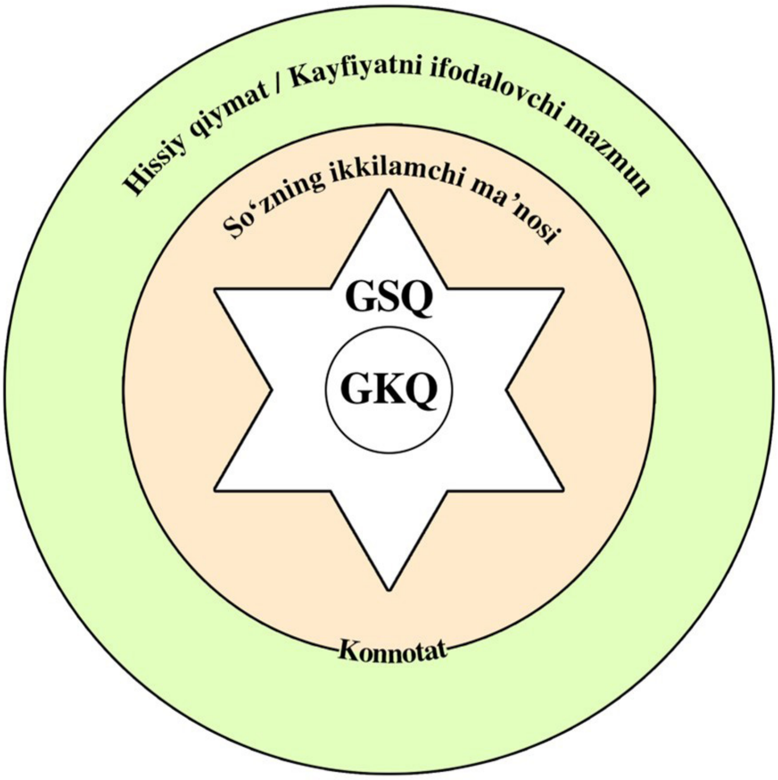

6-rasm: **Atoqli otlarda "maʼno"**

Buni kengroq, ekstralingvistik aspektda tadqiq etgan E.M. Xristof amalga oshirgan komponent(li) tahlillarga tayanib, 45–50 tagacha maʼno belgilari/sema inventarini tuzib, ularni sema tiplariga qarab va doirali digrammalarda tartiblashga intilgan. H. Kubchak ham sema-tushuncha ustida ish olib borgan va K. Buler fikrlariga tayanib, "simptom-, signal- va simvol-tushunchali semalar"ni oʻzaro farqlagan. H. Kyugler esa buning oʻrniga "invariant belgilar"ni oʻrganadi. 1.6-rasmdan ayon boʻladiki, AO umumiy maʼnoga ega emas, balki ularda KGQ va KSQ bilan birga "qoʻshimcha maʼno" hamda "ekspressiv boʻyoq (nozik maʼno)" mavjud boʻlib, aynan shu ular "yuzi"ni maʼlum darajada yuzaga chiqaradi. Shundan kelib chiqib, bu oʻrinda "maʼno" haqida emas, balki "maʼnolilik" haqida gapirish taklif etiladi. Jumladan, Sh. Zonderegger pragmatik aspektga alohida oʻrin bergan: "AOlarning maʼnoliligi bu – u yoki bu ism/nom bilan bogʻliq boʻlgan ijobiy, neytral yoki salbiy his-tuygʻular, tasavvur-gʻoyalar va assotsiatsiyalar yigʻindisidir. Bu asosan AO va uning ataluvchisi oʻrtasidagi oʻzaro (almashuvchan) munosabatdan kelib chiqadi". AOlarning maʼnoliligi deganda u yoki bu ismning ism egasiga bogʻliq boʻlmagan (ammo umuman olganda, ism/nom sohibiga xos) "maʼno"si va AOlarning mazmuni deganda esa u yoki bu ismning ism egasiga bogʻliq sanalgan "maʼno"si nazarda tutiladi; bir vaqtning oʻzida soʻzning maʼnosi farqi koʻrsatiladi. Maʼnolilik har bir alohida AOda ayricha shakllangan boʻlishi shubhasiz. Butunlay notanish boʻlgan AOda ism/nom sohibiga xos tasavvur-gʻoyalar mavjud boʻlmasa-da, lekin notanish sadosi orqali uygʻonadigan his-tuygʻular borligi kuzatiladi. Bunga qaramasdan, AOlar oʻz egasi orqali tarixda va/yoki hozirgi kunda aniq xoslangan boʻlib, bu orqali juda maʼnoli boʻlishi mumkin.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, atoqli otlar nafaqat tilning nominativ birliklari, balki madaniyat, tarix va shaxsiyat haqidagi bilimlarni ifodalovchi kuchli vositadir. Ismlarning "maʼnolilik" jihati, ularning semantik yuki va konnotativ boʻyoqlari talabalarda lingvokulturologik kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiladi. Pedagogik jarayonda ismning lingvistik va madaniy xususiyatlarini birgalikda oʻrgatish nafaqat til bilimini, balki talabalar tafakkurini, estetik didini va madaniy savodxonligini oshiradi. Shu bois, badiiy onomastik birliklarni oʻqitishda semantik, pragmatik va madaniy yondashuvlarni uygʻunlashtirish til taʼlimining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:
1. Cassirer, E. Sprache und Mythos. – Hamburg: Meiner Verlag, 1925.
2. Erdmann, K. O. Bedeutungslehre des Deutschen. – Berlin: De Gruyter, 1990.
3. Eis, G. Studien zur Namenkunde. – München: Beck, 1970.
4. Zayniddin Sanakulov. (2025). Fundamental Principles of Developing Students' Linguistic Competence Through the Use of Literary Names. Current Research Journal of Pedagogics, 6(05), 11–17. https://doi.org/10.37547/pedagogics-crjp-06-05-03
5. Z. I. Sanakulov. (2025). Badiiy nomlar vositasida talabalar lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirishda yondashuvlar. Inter Education & Global Study, 3(5(1)), 254–262.
6. Hilgeman, K. Einführung in die Onomastik. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1985.
7. Jespersen, O. Language: Its Nature, Development and Origin. – London: Allen & Unwin, 1922.
8. Zonderegger, S. Namen und ihre Bedeutungen. – Zürich: Artemis, 1995.
9. Mann, T. Gesammelte Werke. – Frankfurt am Main: Fischer, 1960.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.